

BOEKBESPREKINGEN

Marijke M. Nauta & Else C. Vellinga, 1995. Atlas van Nederlandse paddestoelen. A.A. Balkema Uitgevers, Postbus 1675, 3000 BR Rotterdam. Prijs f 85,--. Voor leden van de N.M.V. voor f 65,-- bij de eerste auteur op het Rijksherbarium te Leiden verkrijgbaar.

Weinig leden van de N.M.V. zullen niet van op de hoogte zijn geweest dat twee van onze leden al geruime tijd werkten aan een verspreidingsatlas van paddestoelen. De publikatie van de atlas vormt de kroon op deze arbeidzame periode. En het resultaat mag er wezen. Een kloek boekwerk is geproduceerd waarin de verspreiding van 375 soorten paddestoelen wordt gepresenteerd, dat is ca. 10% van het totaal aantal soorten in Nederland.

Een 38 pagina's tellend algemeen gedeelte gaat in op de achtergronden van het N.M.V.-karteringsproject, waarvan de gegevens het basismateriaal vormen voor deze atlas. Voorts wordt een overzicht gegeven van buitenlands verspreidingsonderzoek. Een heel hoofdstuk wordt gewijd aan de (statistische) methoden die aan de bewerking van de gegevens ten grondslag liggen. Tenslotte wordt de opzet van de atlas, een kort stuk over de oecologische rol van de paddestoelen en een aantal typen verspreidingspatronen behandeld en wordt ingegaan op veranderingen in het voorkomen van de soorten. Veertien pagina's overwegend fraaie kleurenfoto's van soorten en groeiplaatsen verlevendigen het geheel.

Per behandelde soort wordt een verspreidingskaartje gegeven op basis van het voorkomen in uurhokken (5x5 km²). Bij sterke veranderingen zijn er ook wel eens twee kaartjes met "vroeger" en "nu". De percentages van het totaal aantal meldingen van de soort in vijfjaarlijkse perioden vanaf 1950 t/m 1992 geven een beeld van veranderingen in talrijkheid in die tijdspanne. De periodiciteit wordt weergegeven door een diagrammetje met het aantal meldingen van de soort per decade over het jaar. Het relatieve aandeel van verschillende boomsoorten als mycorrhizapartner of als waardboom van houtbewoners wordt in een taartdiagram inzichtelijk gemaakt. In een begeleidende tekst wordt naast de binnenlandse verspreiding ook kort informatie gegeven over de Europese (en soms daarbuiten) verspreiding, oecologie en veranderingen.

Het zal duidelijk zijn dat in dit boek een enorme hoeveelheid informatie die in het karteringsbestand opgeslagen ligt toegankelijk gemaakt is. Dat dit lang niet altijd gemakkelijk is geweest blijkt wel uit de diverse bewerkingen die op het bestand moesten worden uitgevoerd zoals het elimineren van dubbele meldingen,

het opsporen van diverse soorten fouten en de correctie voor allerlei statistische "onregelmatigheden" in het bestand, zoals de zeer ongelijke verdeling van de aantallen meldingen in de loop der tijd.

De auteurs hebben enigszins op twee gedachten gehinkt wat betreft de doelgroep van lezers: leken of meer ervaren mycologen, waaronder zeker ook buitenlanders. Voor de eersten worden in de teksten en onder foto's steeds Nederlandse namen (zonder de Latijnse naam erbij) genoemd, wat de leesbaarheid voor de tweede groep zeker niet bevordert. Een "karakteristiek" van elke soort, die soms niet al te accuraat is, zal een leek niet verder helpen, terwijl de mycoloog genoeg determineerboeken in huis heeft om de soortskennmerken op te zoeken. Een samenvatting in het Nederlands bij elke soort is, naast de nuttige Engelse samenvatting, bij zulke korte stukken tekst overbodig. Dit soort dingen maakt het boek wat onevenwichtig.

De keuze van de behandelde soorten doet wat willekeurig aan. Er wordt bij sommige groepen naar volledigheid gestreefd waardoor van zeer zeldzame soorten kaartjes worden gegeven. Die bevatten dan één of twee stippen, hetgeen weinig informatief is omdat daaruit geen patronen af te leiden zijn. Anderzijds zijn van andere aansprekende groepen helemaal geen soorten behandeld, zoals bijv. van de geslachten *Cortinarius*, *Entoloma*, *Phellinus*, *Psathyrella*, *Trametes* of *Xerocomus*.

De auteurs menen dat het Vliegenzwamproject aantoont dat een intensievere inventarisatie het kaartbeeld van de behandelde soorten niet wezenlijk verandert. Ik denk dat het voorbeeld van de zeer algemene Vliegenzwam daar niet voldoende duidelijk op wijst. Twee opmerkingen kunnen hierover worden gemaakt. Ten eerste: bij veel soorten zijn nog altijd concentraties van meldingen te zien uit gebieden die intensief bezocht worden zoals bijv. Texel, Hollandse duinen, delen van Zeeland, rondom Wageningen en rondom Eindhoven. Ten tweede laat een zeer intensieve inventarisatie op uurhokniveau een verlies aan informatie zien: gebieden waar de Vliegenzwam maar weinig voorkomt (het bosarme grensgebied van Drenthe en Overijssel, dal van de IJssel, Gelderse Vallei) "lopen op de kaart vol". Er wordt namelijk geen onderscheid gemaakt in het aantal vindplaatsen per weergegeven uurhok. Dat zou mogelijkerwijs ook kunnen verklaren dat de soorten die groeien op dode paddestoelen (*Collybia tuberosa*, *Nyctalis*-soorten) sterk achteruit gaan terwijl de gastzwam (meestal *Russula nigricans*) dat niet doet. Vermoedelijk is het aantal vindplaatsen per uurhok en/of het aantal vruchtlichamen per vindplaats van de *Russula* wel degelijk afgenomen en daarmee de groeimogelijkheden van de genoemde soorten, die vooral voorkomen waar veel *Russula*'s bij elkaar staan.

Niettemin geven de kaarten voor veel soorten zeker wel interpreteerbare

verspreidingspatronen. Helaas lijken de symbooltjes voor "voor 1975" en "na 1975" teveel op elkaar om in één oogopslag eventuele patronen te kunnen doorzien.

Het verloop van de meldingspercentages van 1950 tot 1992 stemt niet tot vrolijkheid. De auteurs tonen overtuigend aan dat veel soorten een achteruitgang ondergaan, daarmee grotendeels eerdere onderzoeken hierover met "harde cijfers" bevestigend. Opvallend genoeg vertonen veel soorten met sterke achteruitgang nog een piekje in de zestiger jaren. Zou dat de tijd zijn dat een aanvankelijk lichte toename van stikstof in het milieu een aantal soorten begunstigde voordat de concentratie ervan te hoog werd?

Bij de weergave van de periodiciteit lijkt het of er een cirkelredenering is gevolgd. De herfst is de paddestoelentijd. De meeste excursies worden daarom in de herfst gehouden dus zullen de meeste soorten ook een piek van meldingen in die tijd vertonen. Een mogelijkheid zou kunnen zijn om aan de hand van soorten die in alle maanden van het jaar een gelijke trefkans hebben, zoals bijv. *Fomes fomentarius* of *Phellinus igniarius*, een correctiefactor te berekenen waarmee deze vertekening enigszins wordt opgeheven. Een ander interpretatieprobleem vormen soorten die in het voorjaar zich ontwikkelen, maar waarvan de dode resten nog tot diep in de herfst te vinden zijn, zoals *Langermannia gigantea* of *Polyporus squamosus*.

Dit soort kleine bedenkingen doet niets af aan het belang van het hier besproken werk. Voor iedereen die serieus in dit onderwerp geïnteresseerd is, is deze atlas een absolute aanrader.

Peter-Jan Keizer

J.H.J. Schaminée, A.H.F. Stortelder & V. Westhoff, 1995. De vegetatie van Nederland Deel 1. Inleiding in de plantensociologie: Grondslagen, methoden, toepassingen. Uitgave Opulus Press AB, Uppsala, Leiden. ISBN 91-8871-603-1. 296 pag., talloze figuren en kleurenfoto's. Winkelprijs f 90,--. Verkrijgbaar bij: OPULUS PRESS Nederland, v.d. Valk Boumanweg 180Y, 2353 JD Leiderdorp (tel. 0715.890.168) of via de K.N.N.V. of boekhandel.

"De vegetatie van Nederland Deel 1. Inleiding in de plantensociologie: Grondslagen, methoden, toepassingen" is het eerste, inleidende deel van een serie van vijf,

waarin een overzicht van de in Nederland voorkomende plantengemeenschappen wordt gepresenteerd.

Dit eerste deel behandelt van het vakgebied vegetatiekunde uitgebreid het begrip "vegetatie", de geschiedenis, methodiek van opnamen maken, analyse van opnametabellen, classificatie van vegetatietypen, het gebruik van moderne (computer)methoden, identificatie en determinatie van opnamen en opnametabellen, hoe om te gaan met fragmentaire vegetatietypen en de officiële naamgeving zoals die geldt binnen de vegetatiekunde. Dan volgen enige hoofdstukken waarin vegetatiestructuur, verspreiding, kartering en toepassingen van de plantensociologie zoals gebruik als milieuindicator, ten behoeve van natuurontwikkeling, ruimtelijke ordening, etc. Een zeer uitgebreide literatuurlijst, een lijst van gebruikte termen met toelichting, en registers van syntaxa (plantengemeenschappen) en taxa completeren het boek.

De in de komende twee jaar te verschijnen delen 2-5 geven een overzicht van de in Nederland aan te treffen plantengemeenschappen.

Het voorgaande overzicht van Nederlandse plantengemeenschappen van Westhoff & Den Held dateert van 1969. Sindsdien is de vegetatie zelf zeer sterk veranderd. Vele typen zijn sterk achteruitgegaan in omvang, terwijl de ervoor kenmerkende soorten met een gevoelige oecologie zijn verdwenen. Het gevolg is dat veel gemeenschappen nu nog slechts fragmentair, onverzadigd, zijn ontwikkeld. De oorzaken zijn bekend: ontwatering, vermessing, verzuring, verstedelijking, etc. Dankzij nieuwe methoden kunnen deze fragmentaire typen ook benoemd worden.

In deze periode zijn ook nieuwe methoden voor "objectieve", althans reproduceerbare verwerking van opnametabellen ontwikkeld. Het is frappant dat de moderne computergestuurde vegetatietypologie het systeem van 1969, dat met een deels intuïtieve methode tot stand is gekomen ("schuiven, knippen, plakken"), grotendeels bevestigt.

Het is de auteurs, bijgestaan door een flink aantal onderzoekers van naam, gelukt om een vrijwel compleet standaardwerk te vervaardigen. Alle denkbare aspecten van de vegetatiekunde zijn diepgravend maar helder en toegankelijk beschreven behandeld. Het kan niet anders, of dit is het werk dat in de komende decennia als standaard zal dienen. Nu nog hopen dat de beschreven gemeenschappen het ook zo lang zullen uithouden.

Ten aanzien van de behandeling van paddestoelen in de praktijk van de vegetatiekunde melden de auteurs dat veel soorten zeker zeer indicatief zijn, maar dat ze bij het maken van opnamen veelal buiten beschouwing blijven. Het onregelmatige verschijnen maakt dat proefvlakken jarenlang achtereen bezocht moeten worden. Mycosociologie zal in volgende delen mogelijk meer aandacht krijgen.

Op enkele plaatsen blijken kleine onzorgvuldigheden of omissies ingeslopen te zijn. Zo wordt van *Monotropa hypopitys* (Stofzaad) gesteld dat deze in (wederzijds profijtelijke) symbiose met een mycorrhizaschimmel leeft. Deze bladgroenloze plant is voor zijn koolstofvoorziening van de schimmel geheel afhankelijk en zou eerder als parasiet gezien moeten worden.

Wonderbaarlijk is de gematigd-positieve houding die wordt ingenomen ten aanzien van herintroductie van plantesoorten in natuurgebieden. Daarmee wordt immers de basis van de plantensociologie, het spontaan tot stand komen van de ruimtelijke rangschikking van planten, weggeslagen!

In ambtelijke nota's met betrekking tot natuurbeleid wordt veel gebruik gemaakt van het "ecotopen"-systeem van Runhaar, dat standplaatsfactoren en floristische kenmerken tezamen gebruikt. Het is jammer dat er geen discussie is opgenomen over de bruikbaarheid van dit systeem en hoe het zich tot de plantensociologische gemeenschappen verhoudt.

Wat is de relevantie van dit boek voor mycologen? Die is zeer groot! De meeste paddestoelen hebben, evenals planten, een nauw omschreven standplaatsvoorkeur. Wie zich de moeite neemt, kan de oecologie van individuele soorten fungi plaatsen in het systeem van plantengemeenschappen. Voorts is het systeem van plantengemeenschappen onmisbaar bij de mycocoenologie, waar paddestoelengemeenschappen bestudeerd worden. Door de vele relaties van de fungi met de groene planten is het vanzelfsprekend onmogelijk de fungi en hun gemeenschappen los te zien van de plantengemeenschappen.

Het boek is zeer aantrekkelijk vormgegeven en het nodigt uit tot lezen en studeren. Een aantal kleurenfoto's is echter vaal, blauwig of te donker afgedrukt. Hopelijk wordt hieraan in de komende delen meer aandacht besteed. Voor serieuze natuurstudie-liefhebbers en zeker ook voor oecologisch geïnteresseerde mycologen is de serie "De vegetatie van Nederland" een aanbevelenswaardig werk.

Peter-Jan Keizer